

Posudek oponenta na diplomovou práci V. Böhmové ***Grafická a hláskoslovná analýza písní Valentina Šubara: perspektiva kvantity vokálů***

Diplomová práce V. Böhmové vstupuje fundovaně na pole velmi obtížné a dosud nezpracované systematicky: oblast samohláskové kvantity ve střední češtině, konkrétně v tisku utrakvistického Šubarova kancionálu z r. 1612. Téma je důležité z několika důvodů: utrakvistická náboženská píseň v 15. století tvoří stěžejní žánr básnictví v Čechách, což je v tehdejší Evropě výjimečné, a rozvoj náboženské písně dále podpořila v 16. století západní reformace. Dále se stýká čeština s hudební složkou a o jejich vztahu od nejranějších dob už bylo mnohé vyzkoumáno; náboženská píseň osvědčila výjimečnou trvanlivost, o čemž svědčí i protestantské písně v katolických pobělohorských kancionálech. A konečně: je dochován rukopis dokončený r. 1580, dosvědčující, že kvantita samohlásek byla ve veleslavínské době ustálené spisovné češtiny dominantně stále záležitostí tiskařskou a že vlastně nebyla součástí spisovné normy. Zároveň je třeba připomenout, že diplomantka je autorkou několika statí o samohláskové délce střední doby, které už vyšly, jsou v tisku nebo v recenzním řízení.

Autorka v diplomové práci nejprve zdařile rozplétá vzájemné vztahy rukopisu a čtyř dochovaných tisků, přičemž dospívá i k důležitým opravám dosavadního bádání, k nimž jí dopomohly konzultace s předními odborníky, např. knihovědcem P. Voitem nebo paleografem M. Dragounem. Po zhodnocení dochovaných exemplářů určila za východisko plzeňský exemplář, který podle stanovených pravidel zčásti transliterovala (transliterace je v příloze) a kolacionovala se zbývajícími tisky. Než přistoupila k rozboru grafiky a hláskosloví, zpřesnila konfesní příslušnost autora a stanovila hypotézy o možném vlivu konfesního zázemí, vlivu sazečského vybavení, resp. o snaze udržet pravý okraj sazby řádku, a vlivu dalších faktorů, jako jsou korelace s dlouhou notou v nápěvu, vliv rýmu atd. Žádná ze zvažovaných hypotéz ovlivňujících značení délky se nepotvrdila, což samo o sobě představuje důležitý příspěvek k teorii psaného jazyka za humanismu. Důležitý je rovněž popis kritérií pro interpretaci forem s diferenční kvantitou (s. 19). Po rozboru grafiky následuje rozbor hláskoslovný, metodou diferenční proti dnešní *normě* (myslí se asi kodifikaci?), a to na úrovni délky kořenné, slovtvorné a morfologické, s dalším členěním.

Formální stránka práce je na velmi dobré úrovni, jen velmi výjimečně se objevují překlepy (např. *k tvorbě písňové žánru* na s. 9, *emenedovali* 21, *jsme zvolily* 22, *krákost* 26, *proti téměř 1000 výskytů* 41, *dalším cca 200 výskytů* 41; *dalšího výzkumu, ověřujícím hypotézu* 51, další drobnosti jsem vyznačil přímo v textu práce). Formulačně je práce také zvládnuta velmi dobře (z neobratností např. *shrnutí na epistoly* 14), častější jsou problémy s opisným pasivem (*opis ... je uložený v Národním muzeu* 10 – podobně vícekrát na s. 13, *je pojmenovaná* 14, *nejsou uvedené* 26, chybějící čárka před *a to* na s. 11). K anglickému abstraktu: *datation* snad neexistuje (místo *dating*). Zbytečná se mi zdá anglická zkratka *pers. comm.* (*personal communication*) za české *soukromá komunikace*. Místo *měkkého l* (s. 25) má být *středního l*. Ad seznam literatury: u Janečkové (2000) chybí stránkování, Kučera: *Jazyk českých spisů* vyšel spíše 1983 než 1980; Bělič et al.: *Malý staročeský slovník* je zařazen abecedně za *M* (s. 59). Tyto drobnosti ale neruší při čtení ani nezmenšují hodnotu diplomové práce.

Dotazy a náměty k obhajobě:

1. Grafická analýza je provedena na vzorku 10 normostran (s. 20), rozdělených ještě na čtyři části (předmluva tiskaře, autora, první oddíl písní, druhý oddíl písní). To se mi zdá málo, i když pro distribuci *ij/j* je dokladů dostatek. Jinde to ale zřejmě vedlo k opatrnějším konstatováním (*pravidelný vztah mezi délkou not a délkou samohlásek jsme nenalezli s. 27; převažovaly rýmové dvojice, které správnosti hypotézy nenavědčovaly s. 28*). Předpokládám, že konkurence *y/ey/eg* se nevyskytla (v Šubarově *Kázání o hrozném kométě* je vícekrát).

2. Považuje autorka [au] za výslovnost v 17. stol., jak by to mohlo plynout z formulace na s. 23 (*Zápis patrně odpovídá výslovnosti*)?

3. Pro hláskoslovný rozbor bych doporučoval důsledněji přihlížet k Blahoslavově graamtice (BlahGram v edici Čejky, Šlosara a Nechutové; v elektronické verzi dobře prohledávatelné) a k *Lex. databázi humanistické a barokní češtiny* (LDHBC). Očekával bych takový odkaz např. v případě slov jako *místr* (30), *Trojice* (33; v LDHBC např. *bojovníce, kazatedlníce* ad.), *předchudce* (na s. 41 chybné, ale LDHBC má tři doklady). Není mi myslím pravda, že by se Blahoslav vyjádřil u dvojic *pěkněji/pěkněji* jen o podobách s krátkostí – autorka odkazuje na s. 278 BlahGram; ale na s. 262 (fol. 255a) dokládá i BlahGram tehdejší úzus psát s délkou: *raději, milejí, pěkněji* i se svědectvím, že podle některých je *-í* správné a někteří nerozlišují *i/i*. Nemohu souhlasit s interpretací adverbia *jediné* jako chybnou (*jedině* se nevyskytuje): dokládají ji běžné slovníky starší češtiny, mj. se tak rekonstruuje i k r. 1300. Ani u délky adverbii *lidský, pokrytý*, doložených ve zkoumaném tisku jen v těchto podobách (vždy ojedinele), nevidím důvod, proč by se měly emendovat (dokládá je např. Černá 2016: 296, na niž autorka odkazuje), zvláště když existuje kolísání *nikdy/nikdy, záhy/záhy, vždycký/vždycky* atd. Tvar adverbia *lidský* obsahuje *Středněčeská textová banka*. Zdá se mi, že kolísáním je dobře možné zdůvodnit i podoby *nářídit* a *záslíbený* (s. 34), které nedosahují autorkou přijatého frekvenčního kritéria 1:7 a odrážejí snad kolísání v prefixech, stejně jako *při/pří, vy/vý*; *Středněčeská textová banka* obsahuje jednu *náříditel* (což se nicméně nedá považovat za důkaz doložení). Spíše než na nářeční původ (s. 42) ukazuje mi kolísání *-ář/-ář* na koexistenci obou podob tohoto přejatého sufixu a jejich kolísání zejména u dvouslabičných slov, o něž také v příkladu *modlař(-stvi)* uvedeném autorkou jde (bylo tomu tak už ve stč., ve střední době např. *knihář/knihár*, jak dokládá Nedvědová s. 26, srov. *stolař/stolár* v Jungmannově slovníku).

4. Měla by se asi důsledněji vyčleňovat slova cizího původu (*Júda, Nazarét, evangeliá*), kvantita u přejímek je variabilnější i v současné češtině. Tak u *Herodés* (s. 34) se délka považuje za chybnou, je to jediná podoba tohoto propria ve sledovaném tisku. Délka je tu mi myslím dobře představitelná, je ve shodě s latinou (*Hērōdēs* v *Latinsko-českém slovníku* Pražáka a kol. z r. 1929) i řečtinou (např. Novotného *Biblický slovník* má heslo *Heródés*), v Blahoslavově gramatice se vyskytuje v náměšťské části *Herodes* i *Heródes*. Podoba s délkou *Herodésa* se objevuje v autorčině transkripci Šubarova kancionálu ve *Středněčeské textové bance*. Podobně u *evanjeliá* může asi jít o kolísání (latina má koncovou krátkost; ale srov. slovensky *dve mestá*; kralická Šestidílka má *hystoryá*), jak autorka píše na s. 35.

5. Byla stanovena nějaká hierarchie kritérií popsanych na s. 19? Např. *svátodušní* (s. 32) je považováno za chybné, je doloženo jednou vedle *svatodušní*, ale LDHBC má jednu *svátoprodač* a je to délka zdůvodnitelná analogií. Podoba *žadati* se hodnotí jako chybná (s. 42) na základě četnosti, ale je doložena jinde, mj. v opisu BlahGram.

6. Ad kategorizace: sloveso *žadati* není prefigované *dáti*, jak by plynulo z jeho zařazení do slovtvorné kvantity (s. 42); stejně tak *tisic* nepatří do slovtvorné krátkosti. Etymologická délka v *podlé* je vlastně morfologická, ne kořená (s. 31). Není spíše morfologická než slovtvorná délka v *pohostínu* (s. 33)? Prefigovaná verba s kořenou krátkostí *dobyti, dovesti* ad., též *sнести* (vše s. 38) patří pravděpodobně do slovtvorných zkrácení, méně pravděpodobná je jejich derivace od *byti, vesti* atd. Maskulinum *Zakon* (s. 41) by patřilo do slovtvorné délky, nikoli kořenné. Substantivum *hříšník* chápu jako odvozené sufixem *-ík*, nikoli *-ník* (s. 42). U dokladu *oboji* (s. 46) může jít o jmenné skloňování číslovky, srov. z Šestidílký *Asg. oboji čeled*, bylo by potřeba uvést krátký kontext.

7. Ad nářečí: V závěrech (s. 51) se usuzuje u některých podob na „[v]ýrazný projev středomoravských dialektů“, ale podoba *hříšník* by krácením nepřizvučného [í] byla typická i pro svč. nářeční oblast, jejíž vliv je u daného tisku mi myslím daleko pravděpodobnější. Stejně i *shladim* (s. 52), řazené ke střečeským nářečím. Další podoby byly asi rozšířenější, např.

cirkev (s. 52) lze sotva omezit jen na svč. dialekty (je i v Šestidílce, u Komenského, u Veleslavína). Při přenosu dialektologických vědomostí do dřívějších dob musíme být samozřejmě velmi opatrní.

Celkově práci hodnotím jako zdařilý a důležitý příspěvek obohacující poznání středněčeské samohláskové délky, doporučuji ji rád k obhajobě a hodnotím stupněm *výborně až velmi dobře*.

Praha 11. 6. 2017

PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.